

(א) [לעיל כא, ג] ו' לעיל
 מט: לקמן נ"א, א ג'
 רש"ל לז' אמת, ד' מוספתא
 פ"ג, ט' שקלים פ"ה ה"א
 יבמות קא': [ע"ש]
 (ו) [בבבא ארבע חייבא]
 (ז) עירובין כג, [ע"ש]
 (ח) [שמות כא, ט] [ע"ש]
 פ"ג ע"ש לקמן נ"א: ד"ה ט"ז,

תורה אור השלם

- בעל הבור ישלם כסף
 ישיב לבעליו ודמות יתנה
 לו: שבות כא לר'
 2. יבא אלהינו ואל
 יקראש אש לפניו תאכל
 וסביבו נשערה מאד:
 תהלים ג ג'
 3. אל נעזב בטר
 קדושים רבה ונזרא על
 כל סביביו:
 תהלים פ ח'
 4. הצור תמים בעליו כי
 כל דרכיו משפט אל
 אמונה ואין עלו צדיק
 וישר הוא: דברים לב ד'

הגהות הב"ח

- (א) רש"י ד"ה דלחיות
 נה ארומי לרה"ר בגון
 מקצה מקום מרשותו
 לרה"ר דהוה ליה חופי:
 (ב) ד"ה כה"י הסמוכה
 לגשות הרצים דהוה ליה
 הפקר פ"ל ומינות
 כגון מקצה וכו' נמחק:
 (ג) תוס' ד"ה כבוד וכו'
 פ"י בקונטרס לעיל
 דקסנר:

רבינו הגאון

כגון אלו החופרים לאושין
 פטור. פ"י יסודות כדכתיב
 וארשיא יחיטו, ותאכל
 יסודותיה, תרגו' ואכלת
 אושותהא. [מסר לו דליו.
 כלי שלחן. אמרה להם זכר
 של רחלים נודמן לי וזקן
 אחד מנהיגו. פ"י זכר של
 רחלים, אילו של יצחק.
 וזקן אחד, אברהם.

צעל הסקלה. ולעולם כרה"ר אצל ברשותו אע"פ שהפקיר פטור
 כדפרישית. האי דנקט ולא הפקיר זכרו דאם הפקיר אף זכרו הוה
 ליה זכר כרה"ר: **ומאי זהו דר"ע.** בשלמא זהו דרבי ישמעאל
 למעוטי דר"ע אלא זהו דר"ע למעוטי מאי הא זכר כרה"ר נמי
 אמור בתורה כדדרישין: **למשלומין.**
 זכר דאית ליה זעלים נאמר אלא
 משלומין כדכתיב צעל הצור ישלם
 וזכר כרה"ר נאמר אלא הניזקין
 כדכתיב (ז) כי יפתח אש וכי יכרה
 ונפל שמה וגו' והכי קאמר ר"ע
 אמאי פטרם צבור ברשותו והלא
 זהו זכר האמור בתורה אלא משלומין:
נהנה מילוך ריני. ולעולם ברשות
 היחיד והפקיר רשותו ולא זכרו דהוה
 ליה ממנו שהיך חייב משום דקרינן
 ביה צעל הצור אצל כרה"ר ללא
 ממנו הוא פטור: **דטא"ס.** יסתם
 (ח) וימלא עפר: **ומאי זהו דר' ישמעאל.**
 הואיל ולדידה תרוייהו כמידי:
לנוקין. זכר כרה"ר פתח צו הכתוב
 מתלה כשצדק צנוק ונפל שמה שור
 אז חומר זכר ברשות הרצים דזכר צו
 הכתוב כי יפתח וכי יכרה ונפל. ואי
 קשיא ממני מני רצה מוקי ליה כר"ע
 דמחייב לתרוייהו ורז יוסף מוקי לה
 כר' ישמעאל: **פטור.** אס נפל דך
 פיו שברשותו וקס"ד אפילו הפקיר
 רשותו פטור אלא אס נפתחה
 הקמירה שקמר וכסה כרה"ר חייב
 דהאי תנא סבר חיובא דזכר כרה"ר
 הוא: **לאושין.** יסוד לחומת ביתו על
 פני כל רוחם צבית אצל רה"ר. ומצירו
 בספר עזרא (ד) ואשיא יחיטו
 ובגמרא נפל אשיא (ברכות דף טו):
פטור. והיינו נמי כחופר זכר
 ברשותו דאית ליה זעלים והפקיר
 רשותו דלא מני למימר ליה מאי
 צבית ברשותו הכא נמי לא מני
 למימר ליה למה הלכה בהמתן על
 שפתו דהא ברשות הרצים היא: **וטעמא
 דלאושין.** שדך לעשות כן ואינו פושע:
הא לאו לאושין חייב. אלמא זכר
 ברשותו חייב וקשיא רישא לסיפא:
רישא. דקמי זכר ברשותו פטור ר'
 ישמעאל: **וסיפא.** דמיחייב דדייקין
 הא לאו לאושין חייב ר"ע: **אלא לרז
 יוסף.** דלמר זכר ברשותו דכולי
 עלמא חייב רישא דקמי פטור מני:
לא רשותו ולא זכרו. דל"ל ברשותאי
 מאי צבית. ואכתיב לאשמועי' דאע"ג
 דאינו רשאי לעשות כן דאין עושין
 חלל תחת רשות הרצים מיהו הואיל
 ולרשותו פתחו פטור: **דארווח צה
 ארווחי לרה"ר.** (ט) דהוה ליה חופר
 זכר כרה"ר והלכך טעמא דלאושין
 הא לאו לאושין חייב: **ברה"י הסמוכה
 לרה"ר.** (י) כגון מקצה מקום
 מרשותו לרשות הרצים דהוה ליה
 הפקיר רשותו פטור: **ומסר לרצים.**
 דלמר לצני עירו הצור זה שחפרתי
 לך לנס לשמות מי גשמים
 המתכנסין שם ורחויה לשמות

בהמות מהן הרי הוא מסור לנס:
 המיס: **אמר להם שלום.** תעלה וכן
 ודאי כדאמרינן לקמן דפשיטא ליה
 לחפור צורות ומערות לעולי רגלים:
 מטיל אמת משפטיו עליהם: **וסרן.**

בבור ברשותו. פ"י בקונט' (א) דקסנר [ר"י] דכי אפקרינא רשותאי
 לא ליחייב אלא בהזיקא אפקרינא משמע דרזיה לומר
 אס סמך הצור מתחילה לרה"ר חייב לכולי עלמא ואין משמע כן
 ועוד דקסמון אמר הא לאו לאושין חייב ואוקמה רבה כר"ע אצל
 לרבי ישמעאל משמע דפטור וי"ל
 דהיינו טעמא משום דל"ל חוקך
 ברשותי מאי צני שלא היה לו
 להתקרב כל כן אלא רשותי שמתפל
 בצור: **אמר** לך רב יוסף בולח
 דברי הכ"ז היא. לאו דוקא כולה אלא
 רישא וסיפא דאקשי מינייהו אצל
 מניעתא דקמי כרה"י ופתחו לרשות
 הרצים חייב לא איתא אלא כרבי
 ישמעאל: **בגון דארווח ארווחי
 לרה"ר.** והשתא כולה דרבי הכל רישא
 כשלא הפקיר לא רשותו ולא זכרו
 וסיפא דלחיות ארווחי ומינהו רבי יוסף
 צר יהודה דצני החקקה לא מתוקמא
 כרבי ישמעאל: **דבר שצמער**
 בו. ואל"ת אכתי מנא ליה הא מת
 צנו צלמא וי"ל דמיני צמות דזכר
 עצמו לא היה ראו לישל צירושלמי
 (שקלים פ"ה הל"א ע"ש) מלאך צמות
 רבי חנינא נודמן לה:
אך

עבד מעשה אימא כסוי נמי לא בעי קמ"ל ואלא מאי זהו בור האמור
 בתורה דקאמר ר' ישמעאל זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לניזקין
 מיתבי החופר בור כרה"ר ופתחו לרה"י פטור ואף על פי שאינו רשאי
 לעשות כן לפי שאין עושין חלל תחת רה"ר החופר בורות שיחין ומערות
 ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב ויהחופר בורות כרה"י הסמוכה לרשות
 הרבים כגון אלו החופרים לאושין פטור ור' יוסי בר' יהודה מחייב עד
 שיעשה מחיצה עשרה או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום
 דריסת רגלי בהמה ארבעה (ט) מפחים טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב
 הא מני בשלמא לרבה רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע אלא לרב יוסף
 בשלמא סיפא דברי הכל אלא רישא מני לא רבי ישמעאל ולא ר"ע אמר
 לך רב יוסף כולה דברי הכל היא ורישא שלא הפקיר לא רשותו ולא
 בורו אמר רב אשי השתא דאוקימתא לרב יוסף לדברי הכל לרבה נמי
 לא תוקמה כתנאי מדרישא ר' ישמעאל סיפא נמי ר' ישמעאל וטעמא
 דלאושין הא לאו לאושין חייב כגון דארווח ארווחי לרה"ר מיתבי החופר
 בור ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב כרה"י הסמוכה לרה"ר פטור בשלמא
 לרבה כולה ר' ישמעאל היא אלא לרב יוסף בשלמא רישא רבי ישמעאל
 אלא סיפא מני לא ר' ישמעאל ולא ר"ע אמר לך בחופר לאושין ודברי
 הכל: (ז) ת"ר יחפר ופתח ומסר לרבים פטור חפר ופתח ולא מסר לרבים
 חייב וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות שהיה חופר
 ופוחת ומסר לרבים וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו
 הלכה זו ותו לא אלא אימא אף הלכה זו: (ח) תנו רבנן מעשה בביתו של
 נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא
 שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם
 עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נודמן לי וזקן אחד
 מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא
 אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצמער בו יכשל בו זרעו
 אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר (סביביו נשערה
 מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מודקדק עם סביביו כחול השערה
 ר' נחוניא אמר מהכא (א) אל נערץ בסוד קדושים רבה וגורא על כל סביביו
 אמר ר' חנינא כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חיי שנאמר (ה) הצור תמים
 פעלו כי כל דרכיו משפט (א) ר' חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב

מא א ב מ"י פ"ג
 מהלכות מוקי ממון
 הלכה ג סג ע"ש סח
 טוש"ע ח"מ סי' מ' סעף
 1:
מב ג מ"י פ"ג שם הלכה
 כג סג שם טוש"ע
 ח"מ סי' מ' סעף א וע"ש
 בהגה"ה:
מג ד ה טוש"ע ח"מ סי'
 מ' סעף ט:
מד ו מ"י פ"ג שם הלכה כג
 סג שם טוש"ע
 שם סעף ז וסימן מו
 סעף א:

מוסף רש"י

בעל התקלה. אף על
 פי שאין הצור שלו,
 ששלו כרה"ר, ששלו
 עליו צמקו (שמות כא
 כה) ועליו צמקו (שמות
 כא) והוא שמתן הן ובהמתן
 (יבמות קכ"א) אמר להם
 שלום. שצדין יוכלה
 לחיות, וכן כשניה, אצל
 שלישיה שאינה יכולה לחיות
 אמר להן עלתה לה,
 שדוע היה לו שלא תמות
 שם דלחיות, דבר שהיה
 מתעסק בו אותו לדיק,
 אציה לא יכשל בו זרעו
 (שם). זכר של רחלים.
 זה אילו של יצחק, וזקן
 אחד מנהיגו. זה אברהם
 (שם). נביא אתה. לדע
 שלא תמות (שם). מצטער
 בו. צמקו עשימו (שם).
 לגידות. מתעסק בו. אף
 על פי כן מת בנו.
 זה אילו של יצחק, וזקן
 אחד מנהיגו. בצמא.
 שקר דברו של מקום
 לדקדק עם החסידים
 (שם). וסביביו נשערה.
 לשון חוט השערה (שם).
 עם סביביו. עם לדיקים
 ההולכים אחרי (שם).

חופר שיחין. לעולי רגלים צדריס: **שעה ראשונה.** שעדיין היא ראויה להיות חיה בתוך
 המים: **אמר להם שלום.** תעלה וכן
 ודאי כדאמרינן לקמן דפשיטא ליה
 לחפור צורות ומערות לעולי רגלים:
 מטיל אמת משפטיו עליהם: **וסרן.**

